

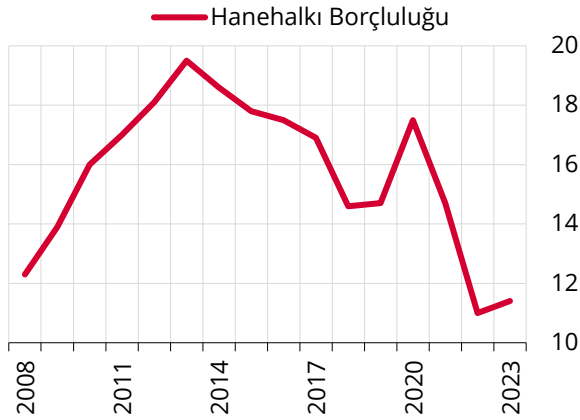
III. Finans Dışı Kesim

III.1 Hanehalkı Gelişmeleri

Türkiye’de hanehalkı borçluluğu, gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ortalamasının altındaki seyri sürdürmektedir.

2023 yılı ilk çeyreğinde yüzde 11,4 olan Türkiye’nin hanehalkı finansal borç / GSYİH oranı emsal ülkelerin oldukça altında yer almaktadır (Grafik III.1.1 ve Grafik III.1.2). Son yıllarda borçluluktaki gerilemede, canlı iktisadi faaliyet ve yüksek enflasyon kaynaklı nominal milli gelirdeki hızlı büyüme ve bireysel kredilere yönelik uygulanmakta olan makroihtiyati tedbirlerin etkili olduğu değerlendirilmektedir. Borçluluk oranlarında gözlenen bu gerileme, hanehalkı borcu kaynaklı risklerin sistemik açıdan sınırlı olduğunu göstermektedir.

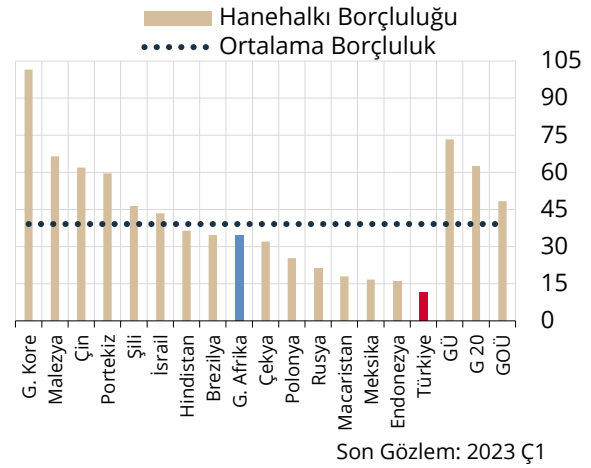
Grafik III.1.1: Türkiye’de Hanehalkı Borçluluğunun Tarihsel Gelişimi
(Borç/GSYİH, %)

Kaynak: BIS

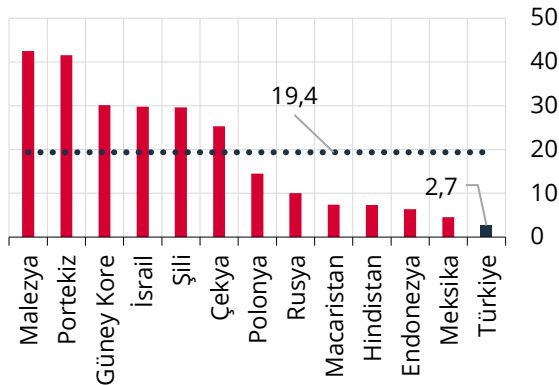
Dipnot: Hanehalkı borçluluğu (hanehalkı ve hanehalkına hizmet eden kâr amacı olmayan kuruluşların borçlanma senetleri ve kredilerinin toplamı) / GSYİH oranı olarak hesaplanmaktadır. Mavi renk ile gösterilen ülke örneklemede medyan borçluluğa sahiptir. Yatay çizgi seçili ülkelerin ortalama değerleridir.

Grafik III.1.2: Emsal Ülkelerin Hanehalkı Borçluluğu (Borç/GSYİH, %)

Son Gözlem: 2023 Ç1

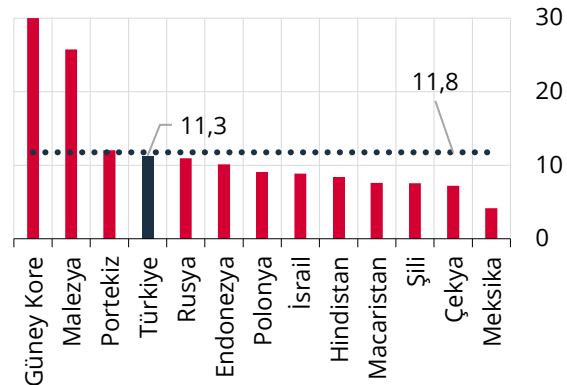
Grafik III.1.3: Konut Kredilerinin GSYİH’ye Oranı (%)

Kaynak: IMF, Global Economy

Dipnot: Oran, güncel toplam konut kredisi ve konut hariç bireysel kredi bakiyesinin 2022 yıl sonu GSYİH’ye bölünmesiyle hesaplanmıştır. Yatay çizgiler seçili ülkelerin ortalama değerleridir. Konut hariç bireysel kredi bakiyesi; konut kredisi hariç hanehalkına kullanılan diğer tüm kredi türlerini (bireysel kredi kartı (BKK), taşıt kredileri, öğrenci kredileri gibi) içermektedir.

Grafik III.1.4: Konut Hariç Bireysel Kredilerin GSYİH’ye Oranı (%)

Son Gözlem: 06.23

Borçluluğa alt kırılımda bakıldığında, konut kredilerinin GSYİH’ye oranının diğer ülkeler ortalamasının oldukça altında yer aldığı, konut hariç bireysel kredilerin GSYİH’ye oranının da emsal ülke ortalamalarına

yakın seyrettiği görülmektedir. Son yıllarda Türkiye’de konut fiyatlarının yüksek seyri, konut kredileri üzerinde makroihtiyati politikaların sıkılaştırılması ve konut kredilerinin uzun vadeli olması nedeniyle mevcut faiz seviyelerinin borç servisini artırması konut kredisi büyümesini yavaşlatmıştır. Ayrıca, Türkiye’de konut kredilerinin gelişmiş ülke uygulamalarına göre daha kısa vadeli kullanılması ve borcun sabit faizli yapısı nedeniyle zaman içinde anapara borcun azalması gibi faktörler de konut kredisi/GSYİH oranının diğer ülke ortalamalarının altında kalmasına neden olmuştur (Grafik III.1.3). Kredi kartlarının yaygın kullanımı ve dayanıklı/yarı dayanıklı mal ve hizmet alımlarında ihtiyaç kredisi kullanım tercihleri Türkiye’de konut hariç bireysel kredilerin GSYİH’ye oranının bir miktar daha yüksek kalmasında etkili olmaktadır (Grafik III.1.4).

Tablo III.1.1: Hanehalkı Finansal Yükümlülükleri

	12.22		06.23		09.23		3 Aylık Büyüme (Yıllıklandırılmış)
	Milyar TL	GSYİH’ye Oranı	Milyar TL	GSYİH’ye Oranı	Milyar TL	GSYİH’ye Oranı	
Toplam Yükümlülükler	1.670	11,1	2.324	12,1	2.512	11,3	36,5
Konut Kredisi	413	2,7	497	2,6	508	2,3	9,0
Taşıt Kredisi	60	0,4	91	0,5	94	0,4	15,4
İhtiyaç Kredisi	701	4,7	894	4,7	929	4,2	16,4
Bireysel Kredi Kartları	460	3,1	803	4,2	940	4,2	87,7
VYŞ Alacakları	36	0,2	39	0,2	41	0,2	25,1

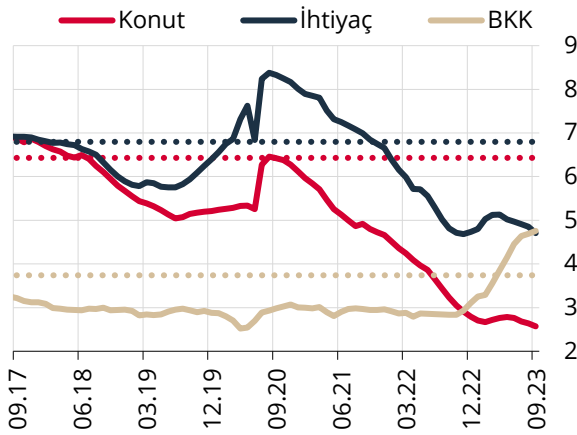
Kaynak: TCMB, BDDK, TOKİ

Dipnot: Yükümlülükler TGA’ları da içermektedir. 2023 yılı 3. çeyrek GSYİH tahmin değerleridir. VYŞ: Varlık Yönetim Şirketleri.

Hanehalkı finansal yükümlülüklerindeki artışta kartlı harcamalar belirleyici olmaktadır.

Tüketici temel mal ve hizmet fiyatlarında yaşanan artışlar, dijitalleşme kaynaklı kullanım kolaylıkları ve 2023 yılı ilk yarısına kadar akdi faiz oranlarının diğer bireysel kredi türlerinin altında olması son dönemde BKK borcundaki hızlı artışta etkili olmaktadır (Tablo III.1.1). Konut ve ihtiyaç kredileri ise GSYİH’ye oranla tarihsel ortalamasının altında daralma eğilimini sürdürmektedir (Grafik III.1.5). Konut kredilerinin 2012-2019 döneminde yaklaşık olarak yüzde 37 olan bireysel kredilerdeki payı yüzde 21’in altına gerilemiştir. İhtiyaç kredisi payı dönem ortalamasına yakın seyrederken BKK payı ise artış kaydederek yüzde 38’e ulaşmıştır (Grafik III.1.6).

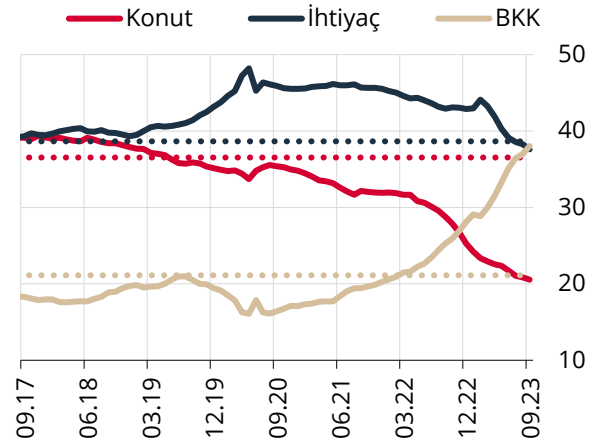
Grafik III.1.5: Hanehalkı Finansal Borçlarının GSYİH’ye Oranı (%)

Kaynak: TCMB, BDDK, TÜİK, Yazar hesaplaması

Dipnot: Yükümlülükler TGA’ları da içermektedir. 2023 yılı 3. çeyrek GSYİH tahmin değerleridir. Kesikli çizgiler ilgili serilerin 2012-2019 yılları ortalamasıdır.

Grafik III.1.6: Hanehalkı Finansal Borçlarının Dağılımı (%)

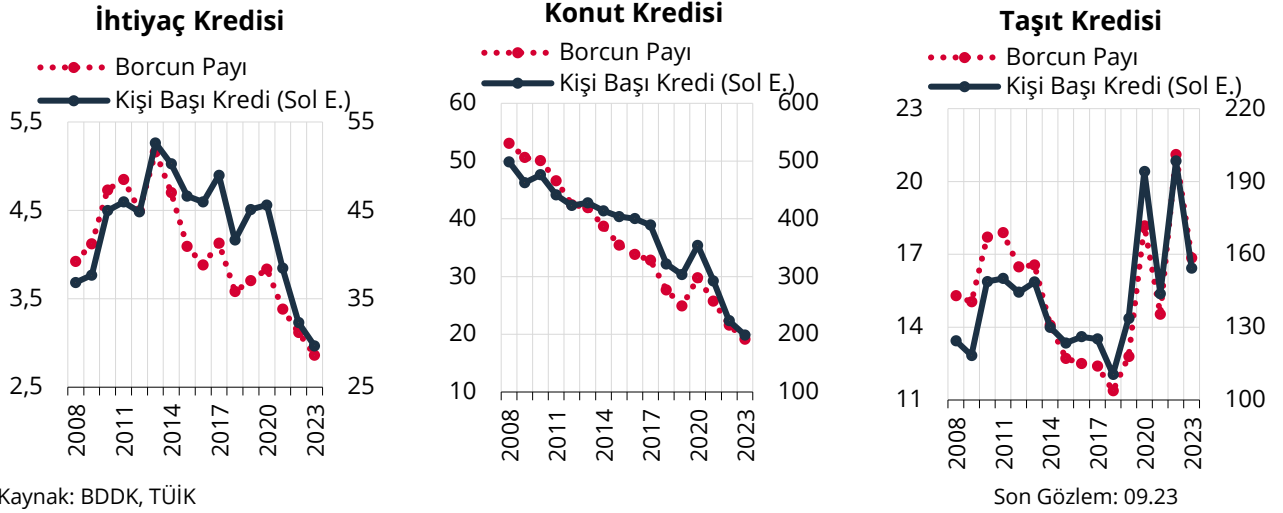
Son Gözlem: 09.23

Kişi başı hanehalkı borcu ve gelire oranla borçluluk gerilemektedir.

Hanehalkı borçluluğunun önemli bir bölümünü oluşturan ihtiyaç ve konut kredilerinde kişi başı borçluluk reel olarak 2013 yılından itibaren düşüş eğilimindedir ve bu eğilim 2023 yılında da devam etmektedir (Grafik III.1.7). Kişi başı konut kredisi borcu, Hanehalkı Tüketici Eğilim Anketi’nden elde edilen kişi başına gelire oranla bakıldığında da gerileme kaydetmektedir. Taşıt kredilerindeki kişi başı borçluluk ise taşıt fiyat

gelişmelerine bağlı olarak 2018 yılından bu yana dalgalı bir görünüm sergilemektedir. Ancak, taşıt kredileri hanehalkı yükümlülüklerinde sınırlı paya sahiptir. Bireylerin gelirleri ile orantılı borçlanma yapısında olması, hanehalkı borç ödeme kabiliyetine yönelik riskleri sınırlandıran bir faktör olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, ortalama gelir üzerinden yapılan bu değerlendirmenin borçlu kişilerin gelir profili ve dağılımına göre farklılaşabileceği de not edilmelidir.

Grafik III.1.7: Tüketici Kredilerinde Kişi Başı Borç Bakiyesi ve Kişi Başı Kullanılabilir Gelirdeki Payı (% , Reelleştirilmiş Bin TL)

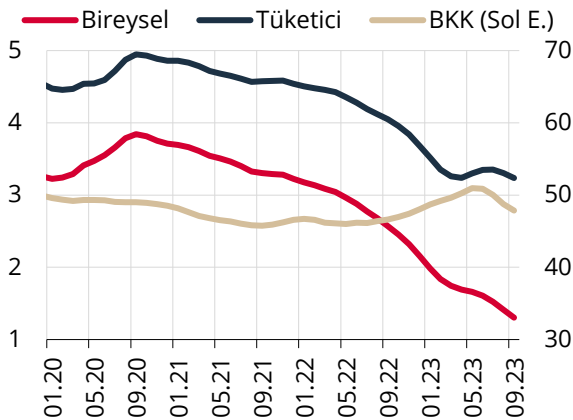
Kaynak: BDDK, TÜİK

Dipnot: Kesikli çizgiler, borcun kişi başı kullanılabilir gelirdeki payını göstermektedir. Kişi başı kredi, ilgili kalemdaki toplam kredi bakiyesinin banka bazında tekileştirilmiş borçlu kişi sayısına bölünmesi ile hesaplanmıştır. Kişi başı kredi tutarı TÜFE ile reelleştirilmiştir. Reel gelirin 2023 yılında değişmediği varsayılmıştır. Kişi başı kullanılabilir gelir maaş, ücret, kira vb. gelirlerden haneler arası transferlerin (nafaka dahil) ve vergi ödemelerinin çıkarılmasıyla hesaplanmaktadır.

Bireysel kredilerde ortalama vadeler makroihtiyati kısıtların olduğu ihtiyaç kredisi kaynaklı gerilemektedir.

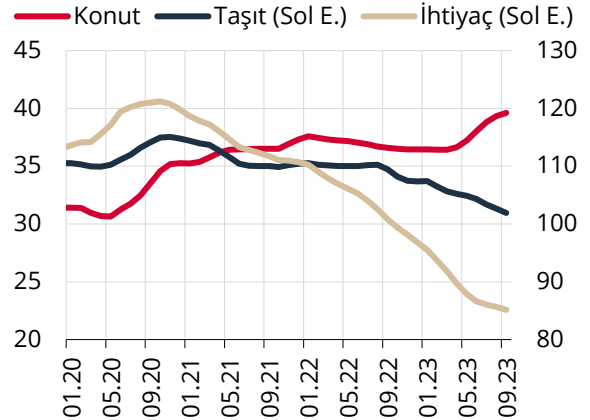
Mevcut Rapor döneminde ihtiyaç kredilerindeki tutar-vade kısıtları ve türü itibarıyla kısa vadeli olan BKK'nın payının artmasına bağlı olarak toplam bireysel kredilerde vadeler gerilemektedir (Grafik III.1.8). Salgın döneminde, salgından olumsuz olarak etkilenen bireylerin desteklenmesi amacıyla kullanılan uzun vadeli ihtiyaç ve konut kredilerinin etkisiyle 60 aya yaklaşan bireysel kredi ortalama vadesi takip eden dönemde 33 ay seviyesine kadar gerilemiştir. Öte yandan, taşıt ve ihtiyaç kredilerinde uygulanan makroihtiyati tedbirlerin de vadelerdeki kısalmada etkili olduğu değerlendirilmektedir (Grafik III.1.9).

Grafik III.1.8: Bireysel Kredilerde Ortalama Vade (Ay)

Kaynak: TCMB, BDDK, TÜİK, Yazar hesaplaması

Grafik III.1.9: Tüketici Kredi Alt Kalemlerinde Ortalama Vade (Ay)

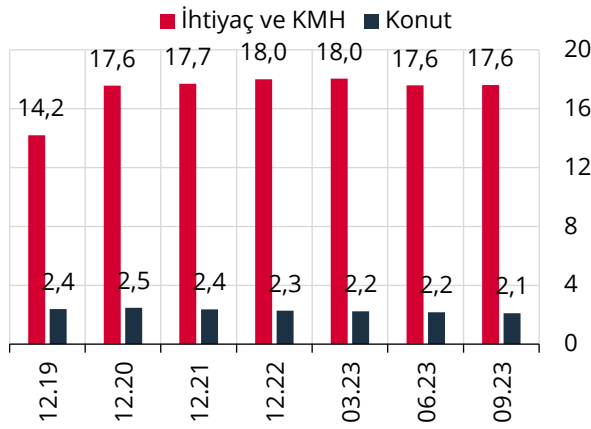
Son Gözlem: 09.23

Tüketici kredisi borcu olan kişi sayısı azalırken bireysel kredi kullanımında sabit gelirli önemli bir payı teşkil etmektedir.

İhtiyaç kredisi faizlerinde görülen yükseliş ile birlikte kredi artışı hız kesmiş, kredi borcu bulunan kişi sayısında da gerileme gözlenmiştir (Grafik III.1.10). Menkul kıymet uygulaması kapsamında 70 bin TL üzeri kredi kullandırmalarında referans faiz oranının iki katı olan faiz eşik değeri, yılın ilk yarısında kullandırmaların daha küçük montanlı kredilerde yoğunlaşmasına ve kredi artışının sınırlanmasına neden olmuştur. İhtiyaç kredisinde risk ağırlıklarının artırılması söz konusu kredilerin özkaynak maliyetini de yükseltmiştir. Diğer yandan faiz artışının yanı sıra BDDK tarafından alınan karar doğrultusunda ikinci tapulu evini alacaklar için kredi değer oranının yüzde 75 azaltılarak uygulanmasının ve söz konusu krediler için risk ağırlığının yüzde 35'ten yüzde 150'ye çıkarılmasının konut kredisi borcu olan kişi sayısında azalmaya neden olduğu değerlendirilmektedir.

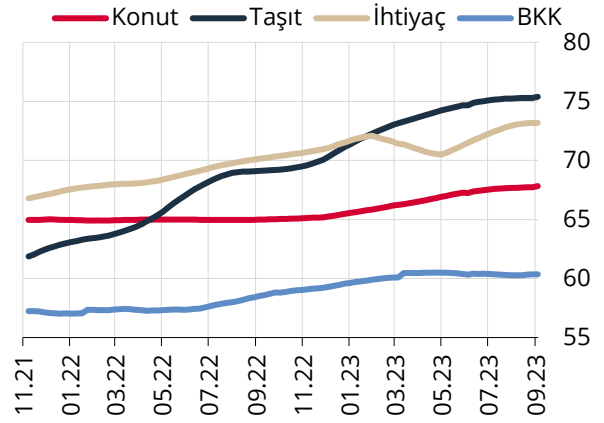
Son yıllarda bireysel kredi kullanımlarında ücretli çalışanların payının arttığı ve bu artışın mevcut Rapor döneminde de devam ettiği gözlenmektedir (Grafik III.1.11). Bu gelişmede, çalışan ücretlerinde yapılan güncellemeler, bu kesimde gelir oynaklığının düşük olması ve bankaların da kredi risk yönetimi açısından bu kesime yönelmesinin etkili olduğu değerlendirilmektedir.

Grafik III.1.10: Tüketici Kredisi Olan Kişi Sayısı
(Milyon Kişi)

Kaynak: Risk Merkezi, TCMB Son Gözlem: 09.23
Dipnot: Bankacılık sektöründe ihtiyaç ve konut kredisi borcu bulunan tekil kişi sayısı raporlanmaktadır. İhtiyaç kredilerinde kredili mevduat hesapları (KMH) dâhildir.

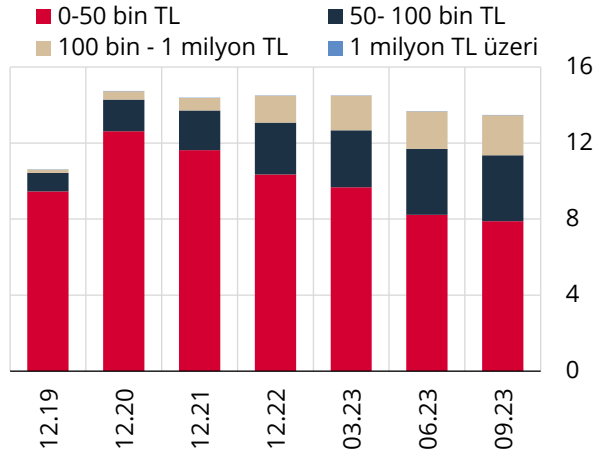
Grafik III.1.11: Bireysel Kredi Kullanımlarında Ücretli Kesimin Payı (%)

Kaynak: BDDK Son Gözlem: 09.23
Dipnot: Kredi kullananlar, ücretli çalışanlar ve diğerleri olarak ayrılmış olup, ücretlilerin stok kredideki payı gösterilmektedir.

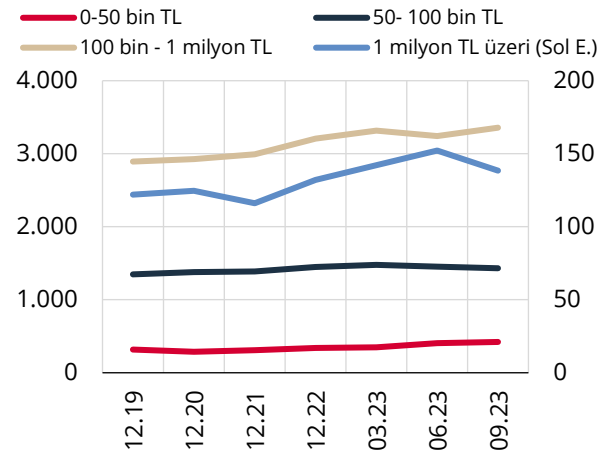
2023 yılı genelinde ihtiyaç kredisi borçlu sayısı belirgin azalırken kişi başı borçluluk yatay seyretmiştir.

İhtiyaç kredisinde azami vade sınırları ile menkul kıymet tesisi yükümlülüğü getiren düzenleme nedeniyle faiz artışlarından önce ihtiyaç kredisi kaynaklı borçluluğun kontrollü bir seyir izlediği görülmektedir. 2022 yıl sonuna göre ihtiyaç kredisi borçlu kişi sayısı yaklaşık 400 bin azalmıştır (Grafik III.1.12). 2023 yılında kişi başı ihtiyaç kredisi borç miktarındaki artış ağırlıklı olarak 100 bin TL üzeri borçlanmalardan gelirken söz konusu borçlanmalar sınırlı sayıda kredi müşterisini kapsamaktadır (Grafik III.1.13).

Grafik III.1.12: İhtiyaç Kredisi Tutar Kırılımında Kişi Sayısı (Milyon Kişi)

Kaynak: Risk Merkezi, TCMB

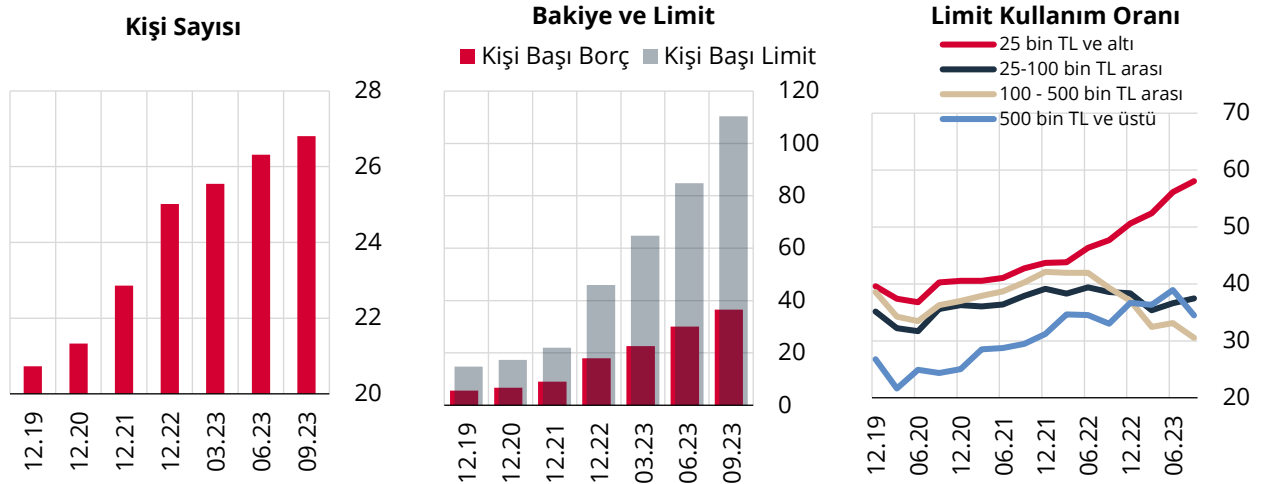
Dipnot: Tutar kırılımları, birey bazında tüm bankalardaki stok ihtiyaç kredisi borç tutarlarını göstermektedir. Kişi sayısı ilgili kırılımda yer alan toplam kişi sayısıdır. KMH ve TGA'daki ihtiyaç kredileri hariçtir.

Grafik III.1.13: İhtiyaç Kredisi Tutar Kırılımında Kişi Başı Borç (Bin TL)

Son Gözlem: 09.23

Bireysel kredi kartında kişi başı borç artışı sürmekle birlikte haziran sonrasında artış hızı yavaşlamıştır. Limit kullanım oranları daha düşük limitli kartlarda artmaktadır.

Bireysel kredi kartı aktif kullanıcı sayısında ve kişi başı borç tutarında artış sürmektedir. İhtiyaç kredilerinde görülen faiz oranlarındaki yükselişin ardından hanehalkının kredi kartı kullanımına yöneldiği görülmektedir. Diğer yandan gelir artışları sonrası yapılan limit güncellemeleri kredi kartı kullanım kapasitelerini etkilemektedir. Yüksek limitli kartlarda limit kullanım oranı gerilerken 25-100 bin TL arası limite sahip kartlarda doluluk sınırlı artış sergilemiştir. 25 bin TL ve altı limite sahip kredi kartlarında ise limit kullanım oranının artışını sürdürdüğü görülmektedir (Grafik III.1.14).

Grafik III.1.14: Aktif Olarak BKK Kullanan Kişi Sayısı, Müşteri Başına Limit ve Bakiye, Limit Kullanım Oranı (Milyon Kişi, Bin TL, %)

Kaynak: Risk Merkezi, TCMB

Dipnot: Kredi kartı bakiyesi sıfır olan kişiler hariç tutulmuştur.

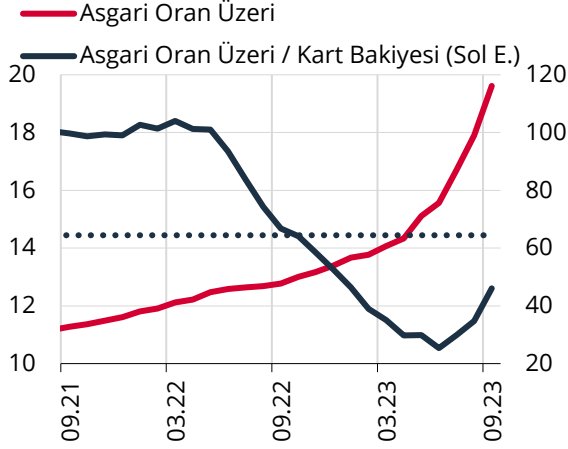
Son Gözlem: 09.23

Kredi kartından faize bırakılan borç tutarı artarken bu tutarın toplam kredi kartı borcuna oranı halen tarihsel ortalamaların altındadır.

Asgari ödeme oranı ve üzerinde ödeme yapılan kartlarda faize bırakılan borçların toplam kart bakiyesine oranı yüzde 12,6 ve asgari ödeme oranının altında ödeme yapılan kartlarda gecikmeye bırakılan borçların oranı yüzde 8,1 seviyesindedir (Grafik III.1.15 ve Grafik III.1.16). Son aylardaki artışa rağmen, gecikmeye

birakılan borcun toplam BKK bakiyesine oranının yüzde 20 civarında ve tarihsel ortalamasının altında yer almaktadır.

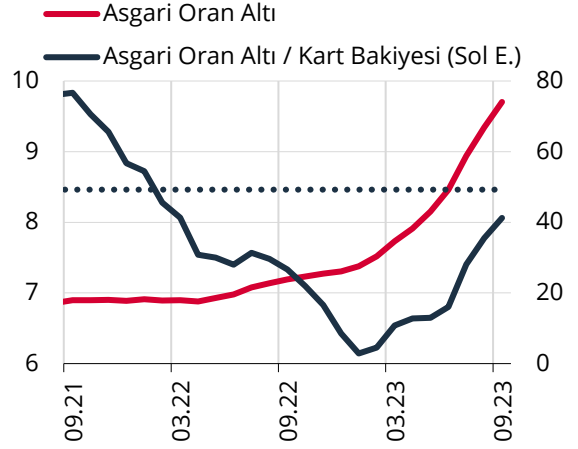
Grafik III.1.15: Bireysel Kartlarda Faize Birakılan Borç (Milyar TL, %, 3 Aylık HO)

Kaynak: BDDK

Dipnot: "Asgari Oran Üzeri", asgari ödeme oranı ve üzerinde ödemesi yapılan BKK'larda ödenmeyen toplam borcu; "Asgari Oran Altı", asgari ödeme oranı altında ödemesi yapılan BKK'larda ödenmeyen toplam borcu ifade etmektedir. Kesikli çizgiler ilgili oranların 2016-2023 dönemsel ortalamasıdır.

Grafik III.1.16: Bireysel Kartlarda Faize Birakılan Borç (Milyar TL, %, 3 Aylık HO)

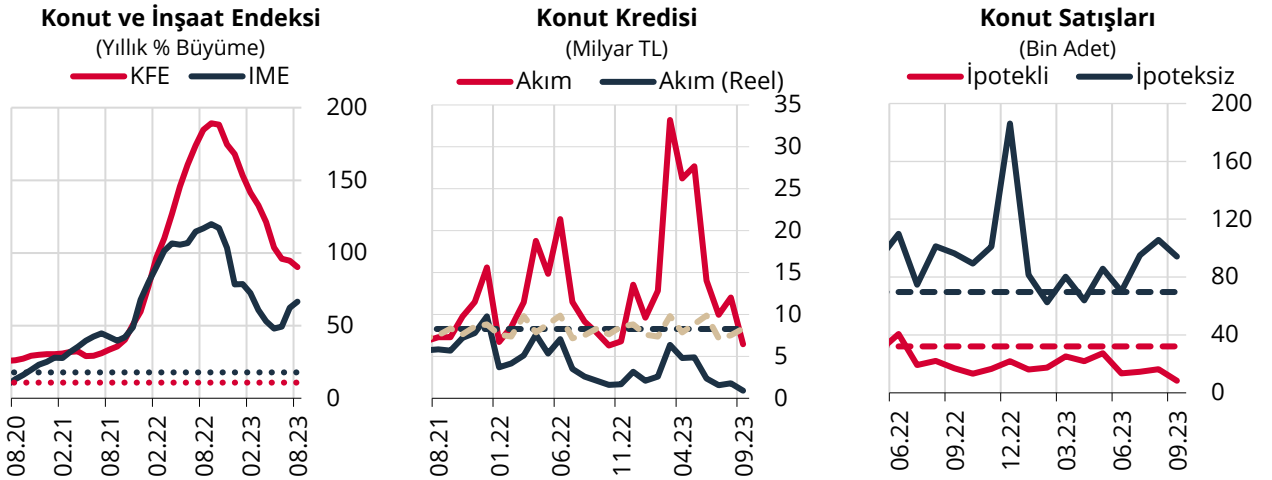

Son Gözlem: 09.23

Konut kredisi kullanımları tarihsel ortalamasının altında seyrederken konut satışları ağırlıklı olarak ipoteksiz satışlardan gelmektedir.

2022 yılında ayrılmaya başlayan konut fiyatları ve inşaat maliyetleri, 2022 yılı son çeyreği itibarıyla konut fiyatlarındaki artışın ivme kaybetmesiyle birbirine yakınsamaya başlamıştır. Konut fiyatlarının gelmiş olduğu mevcut seviye, bankaların uzun vadeli ve düşük maliyetli kredi kullandırılmalarında görülen azalma ve 2022 yılı haziran ayında uygulamaya konulan makroihtiyati önlemlerin etkisiyle konut kredisi kullanımları oldukça yavaş seyretilmektedir. Buna bağlı olarak ipotekli konut satışları, 2022 yılı ikinci yarısından bu yana zayıf bir görünüm sergilemektedir (Grafik III.1.17).

Grafik III.1.17: Konut Kredisi, Satışı ve Fiyat Gelişmeleri

Kaynak: TCMB

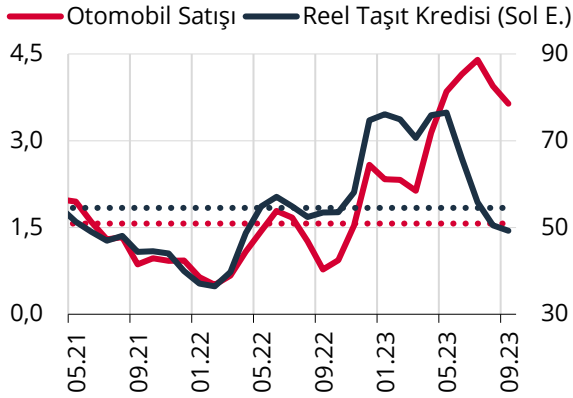
Son Gözlem: 09.23

Dipnot: Konut kredisi aylık akım kullandırılmalarıdır. Düz kesikli çizgiler 2012-2019 yılları ortalama yıllık endeks değişimlerini (İME için 2016-2019 dönemi), reel konut kredisi kullandırılmaları ve ilgili konut satışlarını; dalgalı kesikli çizgi ise 2012-2019 dönemi ilgili aydaki ortalama konut kredisini göstermektedir. Reelleştirme için konut fiyat endeksi kullanılmış olup, reel kredi ile endekslerin temmuz ayı verisi TÜFE ile tahmin edilmiştir.

Taşıt kredisi kullanımları ve taşıt satışları yılın üçüncü çeyreğinde azalmaktadır.

Birinci el otomobil satışları tarihsel ortalamasının oldukça üzerinde seyrederken kredi kullanımı yavaşlamıştır (Grafik III.1.18). Birinci el otomobillere olan yüksek talep, canlı seyreden satışlar üzerinde belirleyici olan bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Buna karşılık, taşıt kredilerindeki büyümeyi sınırlamaya yönelik uygulanmakta olan makroihtiyati tedbirlerin kredi kullanımındaki yavaşlamada etkili olduğu değerlendirilmektedir. Devri yapılan taşıt adetleri, 2023 yılı üçüncü çeyreği itibarıyla gerilemeye başlarken taşıt sahipliği artmaya devam etmektedir (Grafik III.1.19).

Grafik III.1.18: Taşıt Kredisi ve Birinci El Otomobil Satışları (Bin Adet, Milyar TL, 3 Aylık HO)

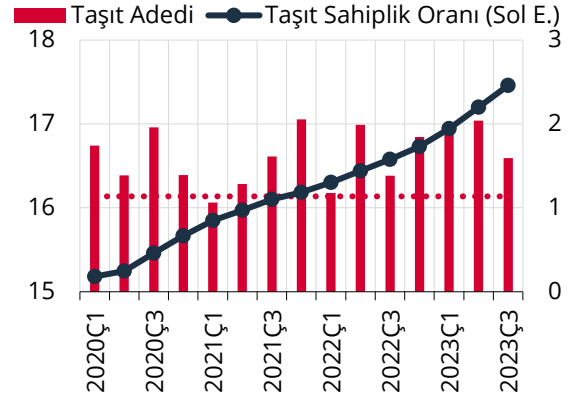

Kaynak: ODD, BDDK

Son Gözlem: 09.23

Dipnot: Banka ve finansman şirketleri aylık akım taşıt kredileri ile birinci el otomobil satışları kullanılmıştır. Reelleştirme TÜFE'deki taşıt fiyatlarına yönelik alt endeksle yapılmıştır. Kesikli çizgiler 2012-2019 yılları ortalama reel taşıt kredisi kullandırımını ve otomobil satışlarını göstermektedir.

Grafik III.1.19: Devri Yapılan Taşıt Adeti ve Taşıt Sahiplik Oranı (Milyon Adet, %)

Kaynak: TÜİK

Son Gözlem: 2023 Ç3

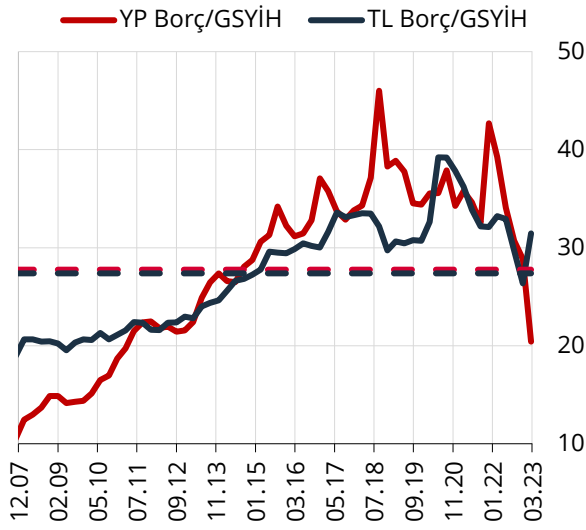
Dipnot: Devri yapılan taşıt, noterler aracılığı ile bir veya daha fazla el değiştiren araçları ifade etmektedir. Devri yapılan otomobil adetlerinin çeyreklik toplamları gösterilmiştir. Kesikli çizgiler 2012-2019 yılları arası çeyreklik dönemlerde ortalama devri yapılan 1,1 milyonluk taşıt sayısını göstermektedir. Taşıt sahiplik oranı, trafiğe kayıtlı otomobil sayısının nüfusa oranıdır.

III.2 Reel Sektör Gelişmeleri

Reel sektör firmalarının finansal borçluluğu YP borç oranındaki düşüşün etkisiyle gerilemeye devam etmektedir.

Firmaların TL ve YP borçları milli gelire oranla azalma eğilimini sürdürürken, 2023 yılının ilk çeyreğinde borçluluk oranları tarihsel ortalamasına yakınsamıştır. 2022 yılı genelinde canlı iç talebin desteklediği güçlü iktisadi faaliyet ve yüksek enflasyonun etkisiyle nominal milli gelirdeki artış finansal borç artışının üzerinde gerçekleşmiş, düşük finansman maliyetleri de firmaların borç yükünün azalmasına yol açmıştır (Grafik III.2.1). Emsal ülkelere kıyasla Türkiye'nin reel sektör borcunun yerel ve yabancı para cinsinden kısımlı dengeli bir kompozisyona sahiptir. Türkiye'de reel sektörün borçluluğunun GSYİH'ye oranı emsal ülke ortalamalarının altında seyretmeye devam etmiştir (Grafik III.2.2).

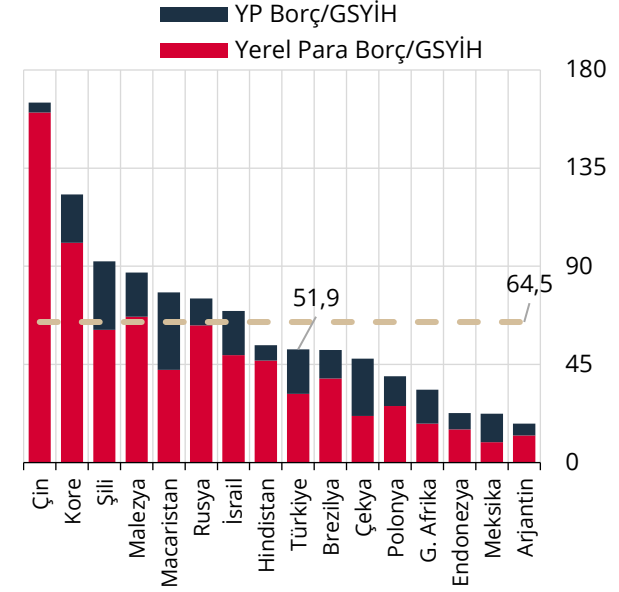
Grafik III.2.1: Reel Sektör Borç/GSYİH Oranındaki Değişim (%)

Kaynak: BIS
Dipnot: Kesikli çizgiler, ilgili oranın 2007 Ç4 – 2023 Ç1 tarihsel ortalamasını ifade etmektedir.

Son Gözlem: 03.23

Grafik III.2.2: Reel Sektör Borç/GSYİH Oranı (%)

Kaynak: BIS, IIF
Dipnot: Yerel ve yabancı para cinsinden borç dağılımları baz alınarak hesaplanmıştır. Grafikteki ülkeler 2023 Ç1 Toplam Borç/GSYİH oranlarına göre büyükten küçüğe sıralanmıştır. 2023 Ç1 dönemine ait emsal ülkelerin borçluluk ortalaması kesikli çizgi ile gösterilmiştir.

Son Gözlem: 03.23

Yakın dönem eğilime bakıldığında, yılın üçüncü çeyreğinde kur artışıyla birlikte toplam finansal borçların GSYİH içerisindeki payı bir miktar yükselmiştir. Ağustos ayı itibarıyla yurt içi finansal kuruluşlar ve ihraçlar kanalıyla sağlanan finansmanın milli gelirdeki payı yüzde 35,9 iken, yurt dışı bankalardan kullanılan YP kredilerin GSYİH içerisindeki payı yüzde 13,6 olmuş, yurt dışından tahvil ihracı yoluyla sağlanan finansmanın milli gelirdeki payı ise yüzde 1 ile sınırlı kalmıştır (Tablo III.2.1).

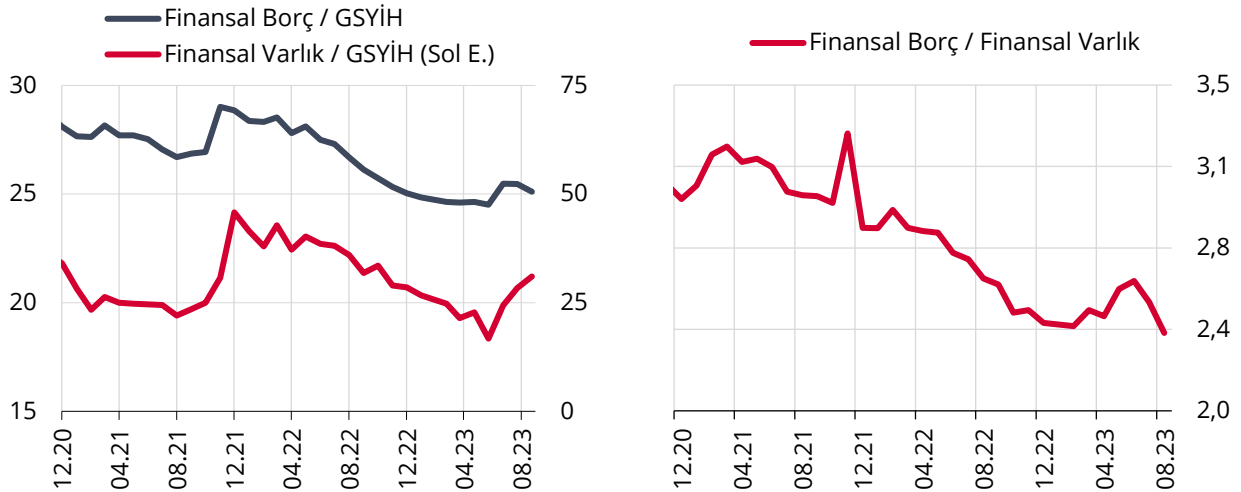
Tablo III.2.1: Reel Sektörün Finansal Yükümlülükleri (Milyar TL)

	12.21		06.23		08.23		Büyüme (Yüzde)
	Milyar TL	GSYİH'ye Oranı	Milyar TL	GSYİH'ye Oranı	Milyar TL	GSYİH'ye Oranı	
I. Yurt İçi Kredileri (i+ii)	3549,2	49,0	6.938,0	37,2	7.200,5	35,9	25,0
i. TL	1715,2	23,7	4.125,5	22,1	4.336,2	21,6	34,8
A.Banka	1606,8	22,2	3.828,9	20,5	4.023,7	20,1	34,7
B.BDFK	89,0	1,2	227,8	1,2	239,4	1,2	34,8
C.İhraçlar	19,4	0,3	68,8	0,4	73,2	0,4	45,0
ii. YP (DEK dâhil)	1834,0	25,3	2.812,5	15,1	2.864,3	14,3	11,6
<i>ABD Doları Karşılığı (A+B+C)</i>	<i>137,6</i>		<i>108,9</i>		<i>107,4</i>		<i>-8,1</i>
A.Banka	131,5	1,8	103,6	0,6	102,2	0,5	-8,1
B.BDFK	5,4	0,1	4,7	0,0	4,6	0,0	-17,4
C.TMSF'ye Devrolunan Takipli Krediler	0,7	0,0	0,5	0,0	0,5	0,0	-33,4
II. Yurt Dışı Kredileri	1348,3	18,6	2.642,1	14,2	2.721,3	13,6	19,4
<i>ABD Doları Karşılığı</i>	<i>101,2</i>		<i>102,3</i>		<i>102,0</i>		<i>-1,9</i>
III. Yurt Dışında İhraç Edilen Tahvil Tutarı	123,8	1,7	203,5	1,1	210,2	1,0	21,4
<i>ABD Doları Karşılığı</i>	<i>9,3</i>		<i>7,9</i>		<i>7,9</i>		<i>1,3</i>
Finansal Borç Toplamı (I+II+III)	5021,3	69,3	9.783,7	52,4	10.132,0	50,6	23,4
<i>Bilgi İçin: Toplam YP Krediler (Milyar USD)</i>	<i>248,0</i>		<i>219,1</i>		<i>216,3</i>		<i>-7,5</i>

Kaynak: TCMB, BDDK

Son Gözlem: 08.23

Dipnot: GSYİH'ye Oranı sütunu, ilgili kalemlerin GSYİH'ye oranını göstermektedir. Büyüme sütunu, 06.23 – 08.23 tarihleri arasındaki değişimin bileşik hesaplama yöntemi ile yıllıklandırılmış değerini yansıtmaktadır.

Grafik III.2.3: Reel Sektörün Finansal Borç ve Varlık Gelişimi (% Oran)

Kaynak: TCMB

Son Gözlem: 08.23

Dipnot: Finansal yükümlülükler reel sektörün yurt içi ve yurt dışından kullandığı krediler, leasing, faktöring borçları ve tahvil ihraçlarını içermektedir. Finansal varlıklar TL ve YP mevduatı ve menkul kıymetleri içermekte olup, yurt dışına doğrudan sermaye yatırımları ve ihracat alacakları dâhil edilmemiştir. Aylık frekansta yıllık GSYİH değerleri TCMB tarafından hesaplanmıştır. Son gözlem GSYİH verisi TCMB tahminidir. Hesaplamalarda ay sonu döviz alış kuru kullanılmıştır.

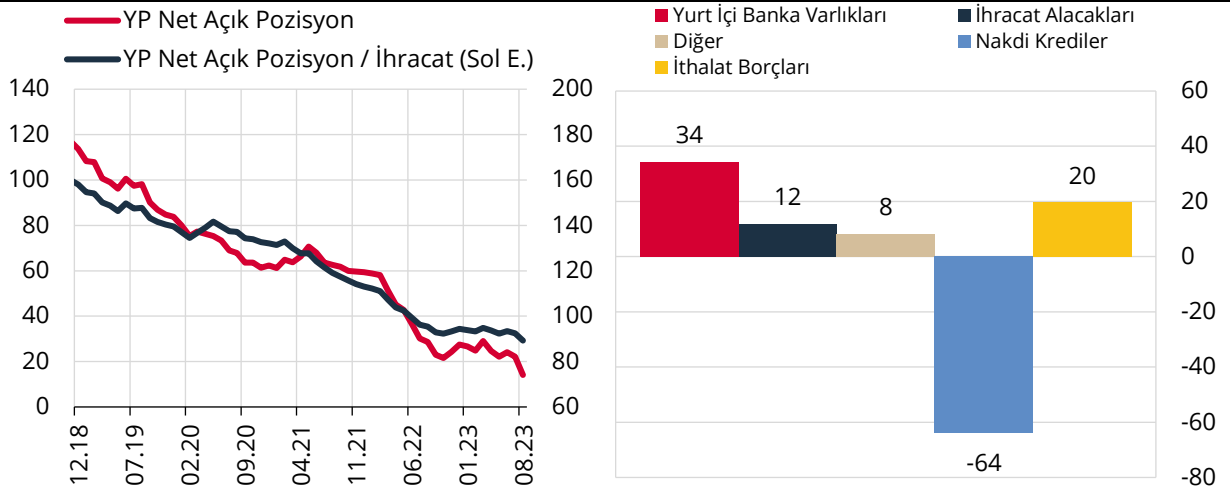
Reel sektörün finansal borcunun varlıklara oranı tarihi düşük seviyelerde yer almaktadır.

Son dönemde reel sektör borcunun GSYİH'ye oranı azalırken, varlıklarının GSYİH'ye oranı bir miktar yükselmiştir. Bu durumun bir sonucu olarak firmaların finansal kaldıraç oranlarındaki düşük seviye korunmuştur. Bu iyileşme, finansal koşullardaki sıkılaşmaya karşı firmaları dayanıklı kılmaktadır (Grafik III.2.3).

Reel sektörün YP açık pozisyonundaki azalma eğilimi devam etmektedir.

Reel sektörün net döviz açık pozisyonu 2018 yıl sonuna göre 99 milyar ABD doları, 2021 yıl sonuna göre ise 45 milyar ABD doları azalmıştır. Bu eğilim 2023 yılında da devam etmiş ve YP açık pozisyon ağustos ayı itibarıyla 74 milyar ABD dolarına gerilemiştir. 2018 yılı sonundan itibaren gözlemlenen bu düşüşte en etkili kalemler yurt içi banka varlıklarında gözlenen güçlü artış ve YP nakdi kredilerdeki gerileme olmuştur (Grafik III.2.4). Net döviz açık pozisyonunun 12 aylık ihracata oranı yüzde 30'a kadar gerilerken, reel sektörün mevcut açık pozisyonu karşılama kapasitesi güçlenmektedir (Grafik III.2.4).

Grafik III.2.4: Reel Sektörün Net YP Pozisyonu ve Net YP Pozisyonundaki Değişimin Kaynakları
(Milyar ABD Doları)

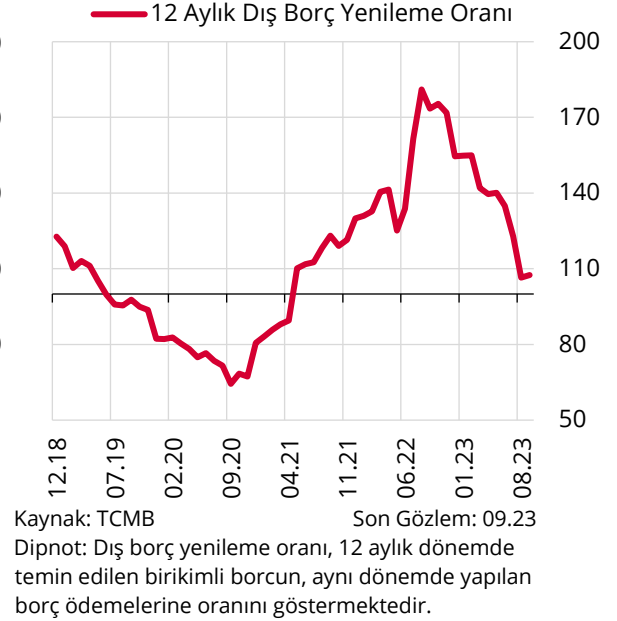
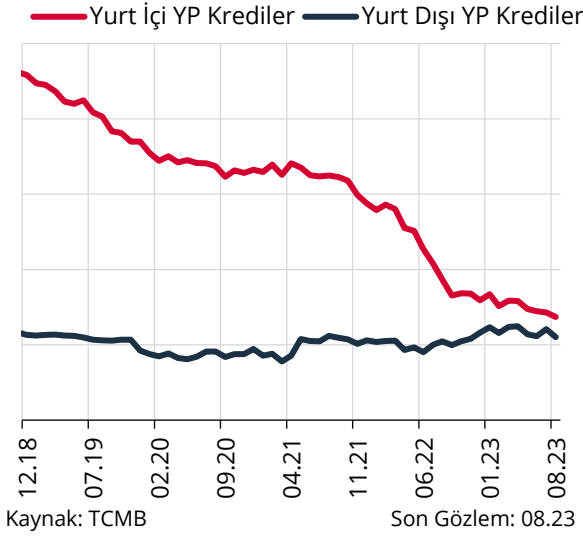

Kaynak: TCMB Son Gözlem: 08.23
Dipnot: İhracat değerleri 12 aylık birikimli tutarların toplamını ifade etmektedir.

Kaynak: TCMB Son Gözlem: 08.23
Dipnot: Grafikteki değerler 2018 yılı sonuna göre net döviz açık pozisyonundaki değişimi ve bu değişimin alt kırılımlarını göstermektedir. Diğer kalemindeki değişim yurt dışı bankalardaki varlıklar, menkul kıymetler ve yurt dışına doğrudan sermaye yatırımlarındaki değişimleri kapsamaktadır.

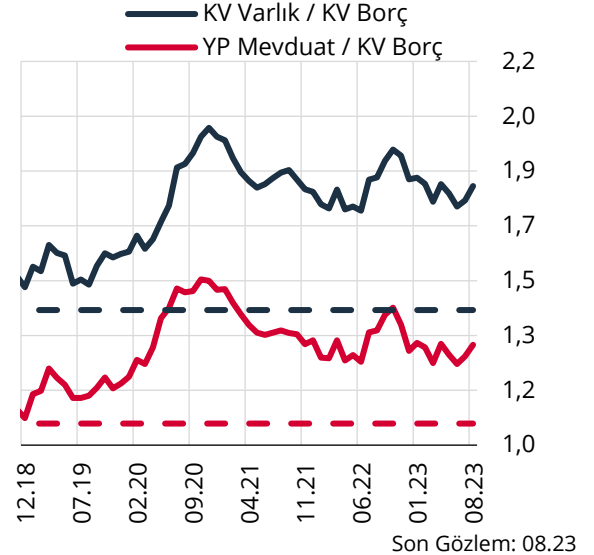
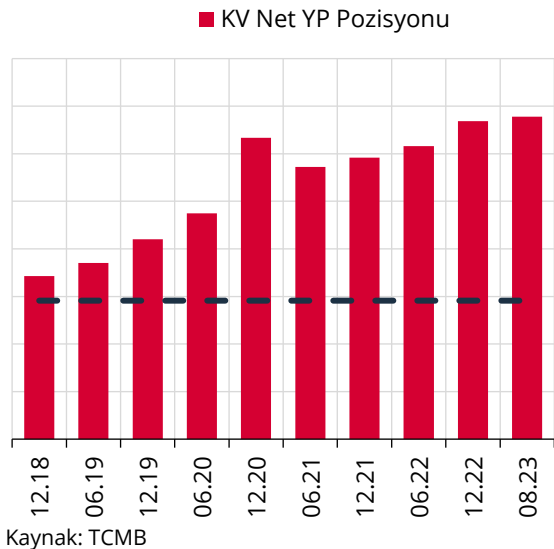
Reel sektör firmaları yurt dışı finansman imkânlarından yararlanmaya devam ederken yurt içi YP kredilerdeki kapama eğilimi yavaşlamaktadır.

Reel sektör firmaları dış borçlarını yüzde 100'ün üzerinde yenileyebilmektedir (Grafik III.2.5). Bu görünüm sıkılaşan global finansal koşullara karşın firmaların dış finansmana erişim imkânlarının devam ettiğini ve borçlarını sağlıklı bir şekilde yönetebildiklerini ima etmektedir.

Grafik III.2.5: Reel Sektörün YP Kredi ve Borç Yenileme Göstergeleri (Milyar ABD Doları, %)

Firmaların YP likidite düzeyi güçlü olup kısa vadeli YP yükümlülükleri karşılama kapasitesine sahiptir.

2021 yılı itibarıyla artış eğiliminde olan kısa vadeli net döviz pozisyonu, 2023 yılında da artarak ağustos ayı itibarıyla 68 milyar ABD doları seviyesinde gerçekleşmiştir. Firmaların YP mevduat ve kısa vadeli varlıklarının kısa vadeli borçlarına oranının tarihsel ortalamalarının üstünde kalması, döviz kuru veya dış finansman kaynaklı şoklara karşı firmaların güçlü likiditeye sahip olduklarına işaret etmektedir (Grafik III.2.6).

Grafik III.2.6: Reel Sektörün Kur Riskine İlişkin Göstergeler (Milyar ABD Doları, Oran)

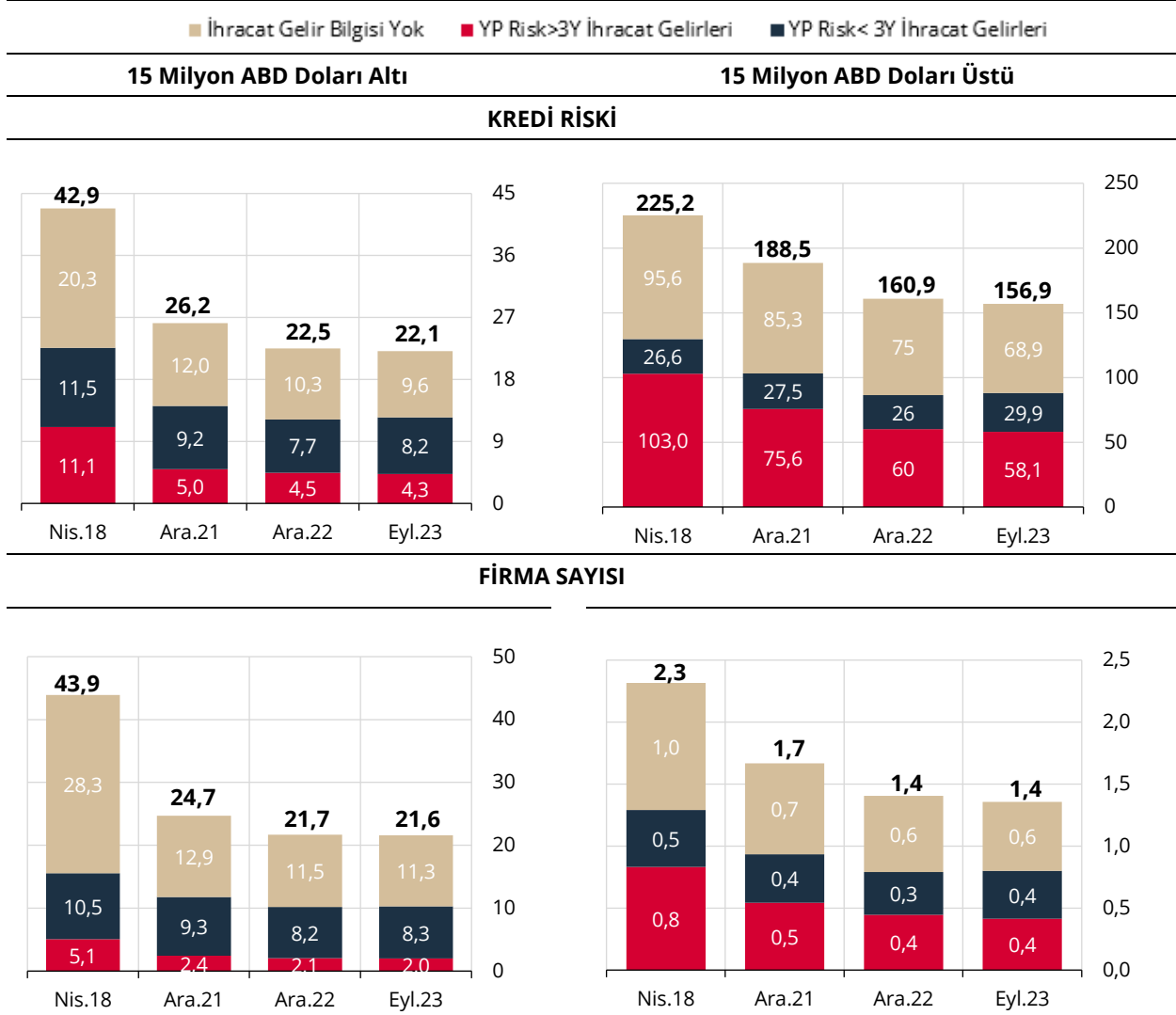
Dipnot: YP mevduat, yerleşik reel sektör firmalarının yurt içi ve yurt dışı finansal kuruluşlarda tuttıkları toplam mevduattır. Net döviz pozisyonu hesaplamalarına kur korumalı mevduat dâhildir. Kesikli çizgiler ilgili verinin 01.12-12.21 tarihleri arasındaki ortalamasını göstermektedir. Grafiklerdeki KV kısaltması kısa vadeli ifadesi için kullanılmıştır.

YP kredi bakiyesindeki düşüşün yanı sıra YP borcu bulunan firma sayısı da azalmaktadır.

YP riski 15 milyon ABD dolarının altında olan firmaların YP kredi kullanımlarını son üç yıllık ihracat gelirleriyle ilişkilendiren düzenlemenin firmaların YP borçluluğunun yönetilebilir olmasına katkı sağladığı görülmektedir. YP riski 15 milyon ABD dolarından düşük olan firmaların kredi bakiyesi, 2023 yılı Eylül itibarıyla 22,1 milyar ABD dolarına, YP riski 15 milyon ABD dolarından yüksek firmaların kredi bakiyesi 156,9

milyar ABD dolarına gerilemiştir. İhracat bilgisine erişilebilen firmalar içerisinde YP borcu üç yıllık ihracat gelirini aşan firmaların toplam içerisindeki payı azalmaya devam etmiştir. Düzenlemenin herhangi bir kısıtlama getirmediği firmaların YP borcunu ihracat gelirlerinin karşılama gücünde gözlemlenen iyileşmenin devam ettiği görülmektedir (Grafik III.2.7).

Grafik III.2.7: İhracat Gelirine Göre Firmaların YP Kredi Bakiyesi ve Firma Sayısı
(Milyar ABD Doları, Bin Adet)

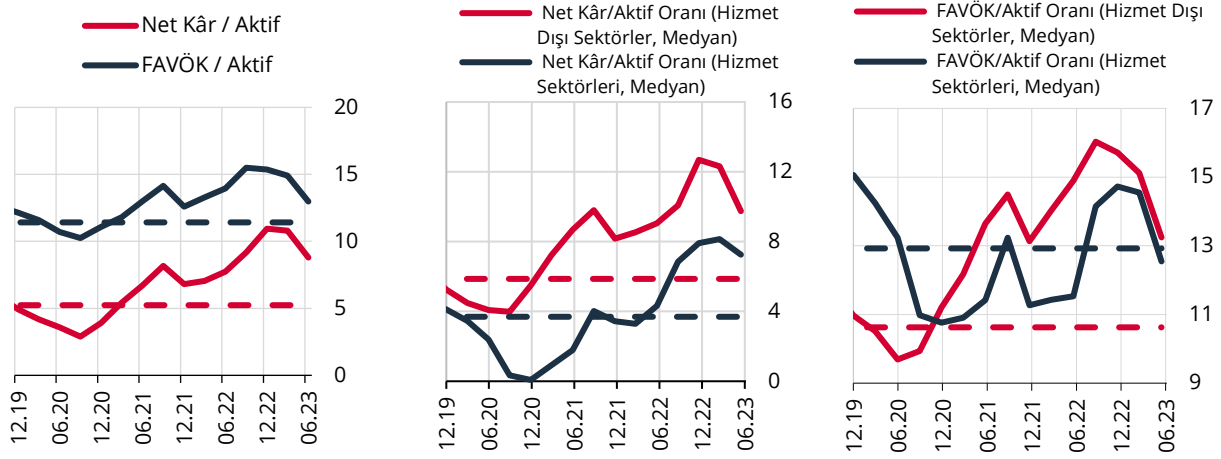
Kaynak: Risk Merkezi, TCMB, TÜİK

Son Gözlem: 09.23

Dipnot: İhracat gelirleri ilgili tarih itibarıyla firmanın son üç yıl sonu mal ihracat gelirleri toplamıdır. İhracat gelir bilgisi bulunmayan firmalar, veri tabanında ihracat gelir kaydı bulunmayan firmaları göstermekte olup, bu firmaların mal ihracatı veya YP endeksli gelirlerinin olması muhtemeldir. YP kredi borcuna yurt dışından yurt içi bankalar aracılığıyla kullanılan krediler dâhildir. Firmaların yurt dışından doğrudan kullandığı krediler hesaplama dâhil değildir.

Halka açık firmaların kârlılık göstergelerinde yılın ikinci çeyreğinde bir miktar yavaşlama gözlenmekle birlikte, kârlılıkta tarihsel ortalamaların üstündeki güçlü görünüm devam etmektedir.

Firmaların kâr marjları yılın ilk yarısında baz etkisine bağlı olarak bir miktar gerilemiştir. Diğer taraftan, kârlılık göstergeleri geçmiş verilere kıyasla oldukça güçlü bir görünüm sergilemektedir. Hizmet dışı sektörlerde faaliyet gösteren firmaların hizmet sektöründeki firmalara kıyasla daha yüksek kâr performansına sahip olduğu gözlemlenmektedir. 2023 yılı ikinci çeyreğinde hizmet dışı ve hizmet sektörlerinin Net Kâr/Aktif oranları sırasıyla yüzde 9,7 ve yüzde 7,3'e ulaşmıştır. Aynı dönemde hizmet dışı ve hizmet sektörlerinin FAVÖK/Aktif oranları sırasıyla yaklaşık yüzde 13 ve yüzde 12,5 olarak gerçekleşmiştir (Grafik III.2.8).

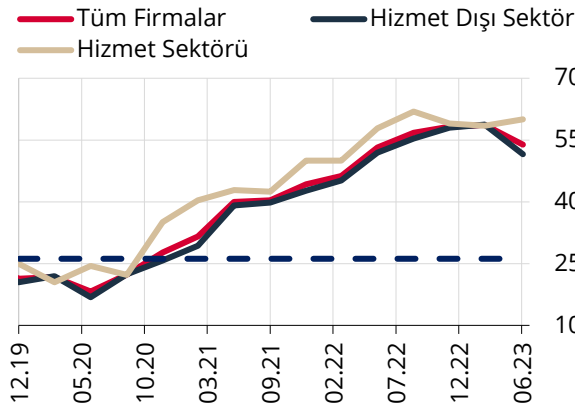
Grafik III.2.8: BIST Firmalarının Kârlılık Göstergeleri ve Kârlılık Yayılmı (%)

Kaynak: FINNET

Son Gözlem: 06.23

Dipnot: Analize 296 reel sektör firması dâhildir. FAVÖK, Net Kâr + Finansman + Vergi + Amortisman giderleri toplamını göstermektedir. Uzun vade FAVÖK/Aktif ve Net Kâr Marjı/Aktif ortalamaları kesikli çizgilerle gösterilmiştir. Uzun vade FAVÖK/Aktif ve Net Kâr Marjı/Aktif ortalama değerleri hesaplanmasında 2012 Ç1 - 2021 Ç4 dönemi kullanılmıştır.

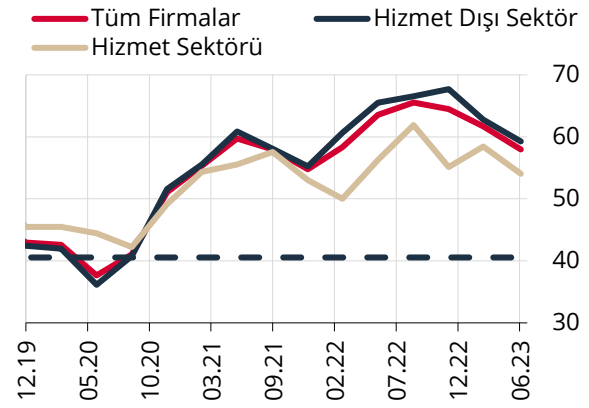
Halka açık firmalarda Net Kâr/Aktif ve FAVÖK/Aktif oranları yüzde 10'un üzerinde olan firmaların oranı yüzde 50'nin üzerinde seyretmesi, güçlü kârlılığın firmalar geneline yayıldığını göstermektedir (Grafik III.2.9 ve Grafik III.2.10). FAVÖK/Aktif oranı yüzde 10'un üzerinde olan hizmet dışı firmaların oranı yaklaşık yüzde 60 seviyesindeyken bu kriteri sağlayan hizmet sektörlerindeki firmaların oranı yaklaşık yüzde 54 seviyesinde kalmaya devam etmektedir. Bu görünüm hizmet ve hizmet dışındaki sektörlerde faaliyet gösteren firmaların genelinde yüksek kârlılığının korunduğuna işaret etmektedir (Grafik III.2.10).

Grafik III.2.9: Net Kâr/Aktif Rasyosu %10'un Üzerinde Olan Firmaların Payı (%)

Kaynak: FINNET

Son Gözlem: 06.23

Dipnot: 296 reel sektör firması analize dâhildir. Hizmet ve hizmet dışı sektörlerin firma oranı bu sektörlerde yer alan firma sayısı kullanılarak hesaplanmıştır. Kesikli çizgi tarihsel firma oranı ortalamasını göstermektedir. Tarihsel ortalama hesaplanmasında 2012 Ç1-2021 Ç4 dönemi kullanılmıştır.

Grafik III.2.10: FAVÖK/Aktif Rasyosu %10'un Üzerinde Olan Firmaların Payı (%)

Kaynak: FINNET

Son Gözlem: 06.23

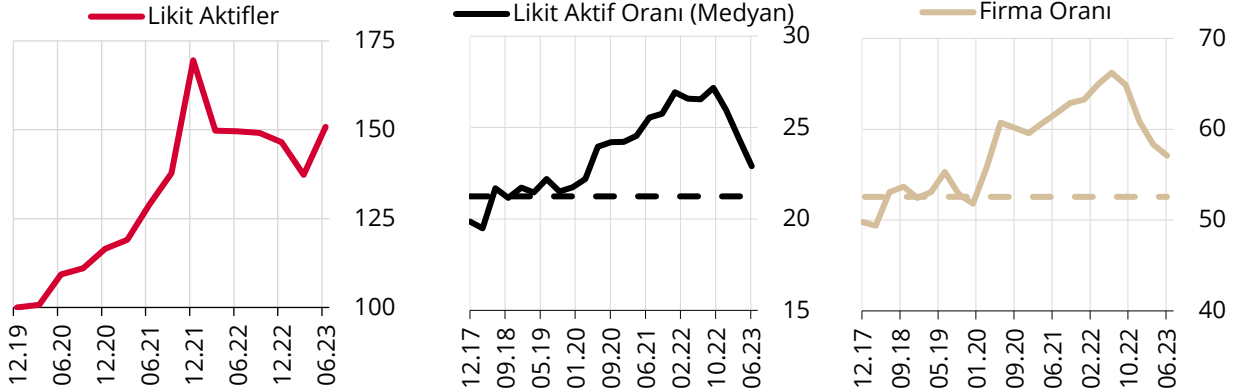
Dipnot: 296 reel sektör firması analize dâhildir. Hizmet ve hizmet dışı sektörlerin firma oranı bu sektörlerde yer alan firma sayısı kullanılarak hesaplanmıştır. Kesikli çizgi tarihsel firma oranı ortalamasını göstermektedir. Tarihsel ortalama hesaplanmasında 2012 Ç1-2021 Ç4 dönemi kullanılmıştır.

Reel sektör bilançoları güçlü likidite yapıları ile olası şoklara karşı dayanıklı görünüme sahiptir.

2021 yıl sonunda YP varlıkların kur kaynaklı değerlenmesiyle kısa süreli artış gösteren likit aktifler, 2022 yılında ve 2023 yılının ilk yarısında reel olarak yatay bir seyir izlemiştir. Medyan likit aktif oranı tarihsel ortalamasının üzerinde seyretmeye devam edip, hazır değerler ve stokların aktifler içerisindeki payının yüksek olması firmaların güçlü likiditeye sahip olduğuna, reel kesimin kısa vadeli borçlarını ve gerekli işletme sermayesi ihtiyaçlarını karşılayabileceğine işaret etmektedir. Yüzde 20'nin üzerinde likit aktif oranına sahip firmaların toplam firma sayısına oranı 2022 yılı ikinci çeyreğinden itibaren düşüş eğiliminde olmakla birlikte, söz konusu oran mevcut Rapor döneminde tarihsel ortalamasının üzerinde seyretmiştir. Güçlü

likidite pozisyonunun firmalar geneline yaygın olması, finansal koşullarda sıkılaşmaya karşı firmaların hazırlıklı olduğunu göstermektedir (Grafik III.2.11).

Grafik III.2.11: Firmaların Faaliyet ve Likidite Göstergeleri (Reelleştirilmiş Milyar TL, %)

Kaynak: FINNET

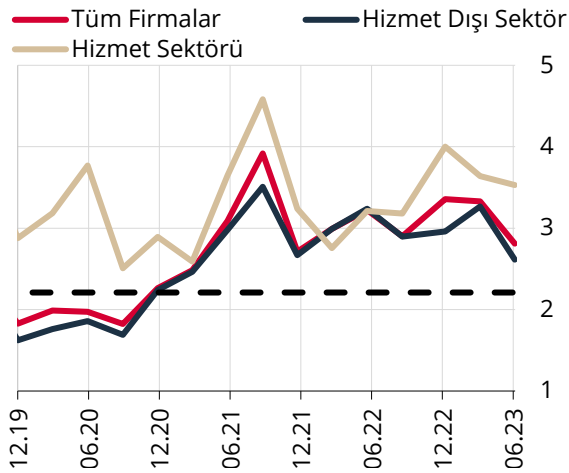
Son Gözlem: 06.23

Dipnot: Son veri itibarıyla 296 reel sektör firması analize dâhil edilmiştir. Likit aktifler tüm firmalar için hazır değerler ve stoklarının toplamıdır. Likit aktif oranı, tüm firmalar için hazır değerler ve stok toplamının aktiflere oranı olarak hesaplanmaktadır. Likit aktif oranı medyan ise tüm firmalar için hesaplanmış likit aktif oranlarının medyan değeridir. Firma oranı, likit aktif oranı yüzde 20'nin üzerinde olan firmaların toplam firma sayısına oranını vermektedir. Likit aktifler 2019 yılı sonu 100 alınarak endekslenmiştir. Kesikli çizgiler ilgili verinin tarihsel ortalamasını göstermektedir. Tarihsel ortalama hesaplanmasında 2012 Ç1 – 2021 Ç4 dönemi kullanılmıştır.

Firmaların borç ödeme kabiliyetindeki güçlü görünüm korunmaktadır.

2022 yılı boyunca istikrarlı seyreden döviz kuru ve düşük finansman maliyetleri nedeniyle BİST'e kote firmaların finansman gideri karşılama oranı (FGKO) oldukça güçlü seyretmiş ve yılın ilk yarısında bu eğilim korunmuştur (Grafik III.2.12). Mevcut Rapor döneminde firmaların faaliyet kârları 2,8 yıllık finansman maliyetlerini karşılayabilmektedir. 2023 yılı ikinci çeyreğinde hizmet ve hizmet dışı sektörlerde faaliyet gösteren firmaların faaliyet kârları 3,5 ve 2,6 yıllık finansman maliyetine eşittir. Mevcut Rapor döneminde, eşik değer olarak kabul edilen 1,5 seviyesi üzerinde FGKO'ya sahip firmaların tüm firmalar içerisinde yüzde 66'ya sahip olduğu görülmektedir. Sanayi ve hizmet sektörlerinde firmaların çoğunluğunun eşik değer 1,5'in üzerinde FGKO değerine sahip olması firmaların borç ödeme kabiliyetleri ve bankaların aktif kalitesi açısından risklerin sınırlı olduğunu ima etmektedir (Grafik III.2.13).

Grafik III.2.12: BİST Firmalarının Finansman Gideri Karşılama Oranı (Medyan, Oran)

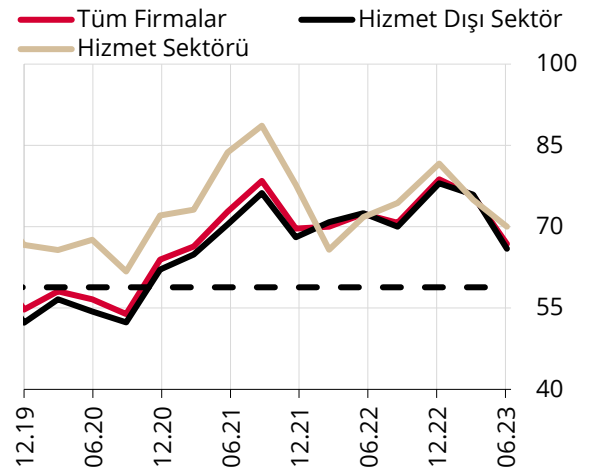

Kaynak: FINNET

Son Gözlem: 06.23

Dipnot: FGKO= FAVÖK/Finansman Giderleri. 296 reel sektör firması analize dâhildir. Kesikli çizgi tüm firmaların tarihsel finansman gideri karşılama oranı ortalamasını göstermektedir. Tarihsel ortalama hesaplanmasında 2012 Ç1-2021 Ç4 dönemi kullanılmıştır.

Grafik III.2.13: Finansman Gideri Karşılama Oranı 1,5 Üstü Olan Firmaların Payı (%)

Kaynak: FINNET

Son Gözlem: 06.23

Dipnot: Firma oranı FGKO 1,5'in üzerinde olan firmaların toplam firma sayısına oranını göstermektedir. 296 firma analize dâhildir. Kesikli çizgi tüm firmaların 2012Ç1-2021Ç4 arası tarihsel firma oranı ortalamasını göstermektedir.